

A PESTI BROADWAY

Írta: Gogolák Lajos

Sántha Dezső dögletesen romantikus ügye végkép leleplezett egy csillogó budapesti városnegyedet, a pesti Broadwayt. Ezt a nevet önmagának adományozta ez a meghatórozhatatlan érteimű földdarab. Hogy is kezdjem leírását? Melyik espressónál kezdődik? Melyik mulatóig tart? Hol olvad össze a szorgalmas Nagykörúttal és merre vész el a sötét utcákkal telt kis utcácskák félhomályába? Arról is lehetne írni, hogy a tenyérnyi földdarabot milyen emberek látogatják; melyik espressót milyen fajta nők, milyen színészek, színpadi szerzők, autókerekedők, kokottok, masamódok, banditák. A lényeg az, hogy önmagát ez az emberfajta, ez a földdarab büntetlenség világárosi színvonalra emelte. Sőt valóságos történelmi jelentőségre is! Mert miért ne nevezhetnők Sántha Dezső ügyét történelmi jelentőségűnek? Benne ez a földdarab, ez az emberfajta megmutatta szellemi hatalmát Budapesten, polgárokon, dolgozókon, 3 éves terven... Az újságok napokig tele voltak a rendőrgyilkos, betörő, parkettáncos, költő, jóbarát, szerelmes, jófiú, bandavezér és még mi minden Sántha Dezső dicsőségével. A jámbor olvasó naivan borzadózott és közben falta az újságot. Elképedt a pesti Broadway nagyságán. Most utólag elárulhatjuk neki, hogy az újságírók egy része is odajár a pesti Broadwayre, különösen az igen tisztelt rendőri riporterek — miért is ne szellőztetnék írás-művészetüket és nagyvilágiságukat akkor, ha kedvenc időtöltésükről és kedvenc városnegyedükről van szó?

Legyen szabad ezúttal némileg pontos leírást nyújtanom tehát ennek a városnegyednek; legyen szabad elmondanom rövid felfedező utam történetét. Az olvasó ismeri a színhelyet: maga is gyakran jár erre, ahogy befordul a Nagykörútról az Abbazia-kávéháznál, mely már kevesek emlékezetében idézi csak Vázsonyi Vilmos vagy Eötvös Károly figuráját. Az az emberfajta, mely Vázsonyiért és Eötvös Károlyért lelkesedett e tájon és tisztelettel nézte mesziről asztalukat, kihalt és ez igen jelentős fordulat a pesti polgár történelemnküli életében. Igen, sorra kihaltak ezen vidékről a régi kereskedők, cégek, ügyvédek, orvosok, intellektüellek és aggályosan tisztességes vállalkozók és üzletemberek, akik eme két városi nagyságnak és nevezetességnek táborát alkották és még emlékeztek arra is, mikor Jókai Mór a kerület képviselője volt és megdicsőülten emlegették az aggó romantikus kései szerelmét e tájék éjszemű leánya, Nagy Bella színésznő iránt. Ezek a férfiak a klasszikus liberalizmus dicsőségében nőttek fel és hittek is a liberalizmusban, szerinte éltek és dolgoztak: a kerületben volt valami felemelően puritán és valami szigorúan polgári; az Andrassy-út nem volt frivol és szinte kültelki jegyekkel ékeskedő kopott útvonal izléstelen reklámtáblákkal, vegyesrangú boltokkal, utcára kirakott árukkal, megcsúfolt palotákkal és bérházakkal, mint manapság, — aki erre jár, már csak a kerület romjain lépeget.

A Japán kávéházban is csodálatos művészek ültek; valami áhítatos és emelkedett szellemiség lengedezett a levegőben, valami európai elegancia suhant végig a Liget szellőiben; valami európai volt benne, igen, ahogy gumirádlereken robogtak az előkelőségek a Liget felé. Mindenki elfeledte a kis utcákat az Andrassy-út háttérében. A kis utcákat, melyek közé belehasították ezt a megalapozatlan és kulisszaszerű gyönyörű útvonalat, a mi világárosi dicsőségünk tüntető dicsőségét. Kérem, erről a feledékenységről lesz itt minyárt szó, mely oly végtelenen megbosszulta magát. A tisztességes polgárok világárosi liberalizmust játszottak e grandiózus kulissza előterében, melynek méreteit tiszteletükre és a budapesti polgáriasság örömeire idősebb Andrassy Gyula és Podmaniczky Frigyes tervezték. De a szűk, sötét kis utcák azért megmaradtak. Kérem, ne essék félreértés itt, nem ezeknek a kis utcáknak részben máig is élő hagyományos felekezési jellegéről esik itt szó, ahol még őriz-

nek ma is egy igen régi vallási konzervativizmust és tiszteletreméltó maradátságot, melytől a kerület vezető polgárai és kereskedői, intellektüellei már régen elszakadtak. Nem, nem ezeknek az ódon utcáknak kis udvarairól beszélünk most, de a másfajta kis utcácskákról, melyekben most is kutat a rendőrség kábítószerecsempészek és titokzatos kéjgyilkosok után és melyek albérleti odúiban húzza meg magát ama tündöklő népség jelentős része, mely ott parádézik a pesti Broadway espressóiban a lehanyatlott Andrassy-út mentén, meg a tomboló Nagymező-utcában. Ha szabad mentsé-
gükre valamit megjegyezni, ezek is történelmi hagyományt követnek, mert ne higgyük, hogy például ez a hirtelen támadt pesti Broadway, a felszabadulás utáni városi élet e nagyon kétes dicsősége olyan hagyománytalan. Nem, Thaisz Elek főkapitány idejében, aki pénz fogadott el kétes mulatóhelyektől és felesége is találkahelyet tartott fenn az ellenőrizhetetlen legendák szerint, melyeket már Krudy Gyula sem tudott egészen pontosan, ez a negyed szintén a pesti alvilág tanvája volt; itt voltak a különféle zengerajók, orfeumok, bécsi mintára idomított nőkkal teli mulatóhelyek, ahol csipkés bő szoknyában márványasztal-
on táncoltak a «kisasszonyok» pepita harisnyában a kánkánt és ahol már akkoriban is meglapultak Budapest bűnözői. Akkoriban bécsi dialektusban beszéltek erre, ma amerikai argo járja.

A folytonosság, kedves olvasóm, félreismerhetetlen — a pesti Broad-

way nagy történelmi hagyományokra tekinthet vissza, ne is riadozzunk tőle, Sántha Dezső nem véletlenül dolgozott erre, a rendőri krónikákban újra és újra előfordult az Andrassy-út környékén. Aki mondják, hogy ez a környék művész-jellegű; vannak üzemek, melyek előszeretettel adományozzák maguknak a «művész»-nevet és joggal hivatkoznak a könnyű múza papjaira és papnőire, akik vendégeik közé tartoznak. Nem, nem akarom bántani az operett műfaját, a táncos, énekes, zenés műfajokat, melyekhez nem értek, melyekkel szemben bizonyos gyanakvás él bennem és még nagyobb és leplezetlenebb gyanakvás általában azok iránt, akik magukat ilyen helyen művészekként mutogatják, csodálatják. Én azt hiszem, hogy az igazi szép és nagy művészet nemessen szerény és nem szereti túlságosan a fezőrök, gangszterek, kokottok, álhírlapírók, betörők és dísznők elképzeléseit a művészetéről. Ezekben az espressókban és kis lokálokban különleges fiatal emberfajta üldögél; a hölgyek már tizenhét éves korukban tapasztaltak és fanyarok, a fiatal emberek nagy hajukkal és sáljaikkal, nyakendőkkel, ruhájuk szabásával mindenfajta gyanút felébresztenek. Egyáltalában: nagyon gyanús és nem bizalomkeltő ez a vegyülés, melyet olyan pestiesen érdekesnek és izgalmasnak találnak sokan. Ahogy a kanariszárka és párizsias írónő arisztokratikus manírjaival összevegyül a kültelekről érkező kokottok művésziességével, vagy

ahogy újságírók, színészek, színésznők (mégis rendezés és komoly emberek!) összevegyülnek, közvetlen közelségükkel oly egzisztenciákkal, akiknek arcáról és modoráról leri az az érdeklődés, melyre rendőrségi szempontból számot tarthatnak. Ahogy itt a művészetet és irodalmat kezelik. Ahogy itt a „művészet” fedőneve mindennek. Ahogy tit a művészetet lebírja az a rossz-szagú, rekedthangú, pomádés és pacsulis közönségesség, kiabáló modernség, hazug amerikanizmus, mely után lohol mostanában mindenki egész Budapesten. Ahogy ezek az alakok itt összegyűlnek és ahogy aztán ismét kiáradnak a főváros minden tája felé: ez a rosszul értett művészet, ez a rossz ízlés, ez a mi ferde európaiságunk és nagyvárosiasságunk szégyenletes diadala.

Most nem is írok arról, micsoda kontraszt ez a tenyérnyi föld egy szenvedő és dolgozó város közepén. — ez túlságosan is hálás és túl aktuális téma. Inkább csak azt mondom el befejezésül, hogy óvakodjunk, kedves gangszterek, színésznők, fezőrök, dzsigolók, művészek, autóbüszkék, kétes egyéniségek, kik itt összegyűltek, Amerika vagy a Broadway nevének ily könnyelmű emlegetésétől. Igen, a Broadway sok minden van, üzletek, bankok, üzemek, mulatok, gangszterek. De nemcsak ez van. Nemcsak léhaság van, rossz ízlés és rossz illat van, felszínes pomádé van. Van más is, igazi művészet, igazi emberség, nagy és emberi egyéniségek is, de hiába, Budapest nem tartozott-e hozzá ez a fajta ordenártság mindig a mi édes fővárosunk hamis és hazug jellegéhez? Most megdicsőült ez a városnegyed, a Sántha-ügy történelmi méretekre emelte összes tulajdonságait.

ezzel az eszközzel. Minden lap megírta, hogy Sántha barátnőjének, a vöröshajú Maricának a férje, aki tökéletesen tisztában volt azzal, hogy a felesége Sántha szeretője, rendőrtiszt volt. Persze nyomban elmozdították állásából. De kinek jutott eszébe, hogy egy magáról megfélemlített ember esetéből következtetéseket vonjon le arra a közbecsülésben álló szervezetre vonatkozólag, amelyhez tartozott, vagy a pártot emlegesse, amelynek tagja volt? Hagyjuk az általánosításokat. Ugyanez vonatkozik azonban azokra a zsinés, sőt túlszínes riportokra is, amelyek a Sántha-ügygel kapcsolatban a pesti «Broadway» életéről számoltak be. Megtudjuk ezekből a cikkekből, hogy a pesti «Broadway» mocsár, amelyben a korrupció, a megvesztegetés, a lepénzelés, a megvásárlás bacillusai tenyésznek. Megtudjuk, hogy ez a pesti Broadway rettenetes hely, ahol az embernek felfordul a gyomra, olyan alakok ülnek egymás hegyén-hátán. Megtudjuk, hogy a pesti Broadway közönsége másod- és harmadrangú színészekből áll, pletykahordó álhírlapírókból, állítólagos filmvezérekből, platinaszőke nőkől és üzletről, valamint izgalmat kereső kispolgárokból. Megtudjuk, hogy itt vert gyökeret a nagyvárosok társadalmának az alja, a könnyűpénzű kufárok, az olesó szórakozási keresők és árulók szálnalmas hada stb. stb.

Mit szölk ehhez derék barátaim, Várkonyi Zoltán, Ráday Imre, Apáthy Ajtay, Jób Dániel és Zerkovitz Béla bácsi, nem is szólva Fényes Szabolcsról és Nöti Károlyról? Ime ki-sült fölötök, hogy másod- és harmadrangú színészek vagytok, olesó gyönyörűk adói és bevői, a nagyváros alja. Mit szólnak ehhez például Szalay Karola, Kiss Manyi, Raffay Erzsébet vagy Fejes Teri, Dayka Margit és Mezői Mária, úgylis, mint platinaszőke hölgyemé-nyek, kék árnyalatú szemük alatt, mint az ugrifüles karfiol írja, aki különben maga is ott szokott ülni az egyik espressóban, anélkül, hogy egy-szer is felfordult volna a gyomra. Mit szól ehhez, természetesen, Egy István, a kítűnő színész, úgy is, mint egyik munkáspártunk képviselőjelöltje? Mit szól Fahidy Józsa, vagy Stób Zoltán, vagy a többi kolléga, aki most megdu-hatta, hogy «hírlapíró, olesón átadó pletykakészletel»? Mit szól a kedves Halmy Sári, aki történetesen ugyan-annak a lapnak dolgozik, amelyben a fenti megállapítások olvashatók vá-lának? Szegények, eddig nem is tudták, hogy mikor próba után vagy előadás előtt, a szerkesztőségbe menet vagy munkájukból jövet leülnek tíz percre és gyorsan bekapnak egy feketét egy-forintért, dözsölnek és amint a „Vi-lágosság” sánthadészói értelemben „klasszikus” riportjában olvasható, „valami távoli sziget kivesző benn-szültötteinek furesa, pusztuló életéi” élük? Én viszont megtudtam Loson-czy Gézáról, hogy a korrupció, a meg-vesztegetés, a lepénzelés és megvásár-lás bacillusai a nagymezőutcai moc-sárban tenyésznek, amiből az követ-kezik, hogy a félmilliódolláros Che-sterfield üzleteket nyilván a nagy-mezőutcai eszpresszóokban ülő színi-növendékek és gavallérjaik bonyolít-ják le. Eddig egészen más fogalmaim voltak az ilyen ügyekről, de hát hiába, az ember mindig okosabb lesz, ha elegendő újságot olvas.

Ebből elég. De ha a pesti Broad-way levizsgázott, amint egyik lap írta, akkor a pesti sajtó egy része ugyan-csak levizsgázott, mégpedig a lehető legalaposabban. Az amerikai szenzá-cióhajászó „sárga” sajtó legkörmön-fontabb riporterei és szerkesztői el-sárgulhatnak az irigységtől, mert olyat ők még nem produkáltak, ami-lyet egynéhány pesti lap a Sántha-ügygel kapcsolatban produkált. Nem hagytak ki a storyból semmit, egyet-len árva betűt sem, nem hagytak ki-használatlanul egyetlen tippeszkét sem, kifacsartak belőle mindent, meg-intervjúvoltak mindenkit, főpincé-reket és kenyereslányokat, sőt még a kivégzett betörő tolvaj papáját is ki-kérdézték a váci fegyházban. Csak a Plantázs-bár W. C. nénikéje maradt intervjúvolatlan. Nem volt Sánthának olyan pillanata, amit le ne kaptak volna a fotóriporterek és ne közöl-tek volna kéjjel ezek a lapok. Kihasz-nálták Angelo színészkedő hajlamát, tőkét kovácsoltak komédiázásából, verseket írtak vele a siralomházban a vöröshajú démonhoz és azokon a hasábokon, amelyeknek nincs helyük arra, hogy igazi költői megszólaltas-sanak leközzöltek ezeket a kúrime-keket. Háromszor annyit foglalkoztak Angelóval, mint Szalasi-val. A legszebb és legtanulságosabb pedig a dologban az, hogy ezt nem a polgári lapok cse-lekedték, óh nem, egyáltalában nem, hanem éppen azok a lapok, amelyek különben a lehangosban szoktak mennydörögni az amerikai sajtó szen-zációhajászása ellen. Hja — si duo faciunt idem, non est idem...

Kész a cikk. Még egyszer elolvasom, mielőtt beviszem a szerkesztőségbe, aztán lemegek a pesti Broadwayra, leszálok saját külön tízes villamo-somról a mocsár szélén, beülök az es-pressóba és dözsölök. Ma különle-gesen fontosnak fogok megiszom egy dupla feketét, kettőhúszért.